

VIII. Évfolyam 3. szám - 2013. szeptember

Kende György

kende.gyorgy@uni-nke.hu

GONDOLATOK MTA DOKTORI, EGYETEMI TANÁRI ÉS BOLYAI ÖSZTÖNDÍJ PÁLYÁZATOKRÓL

Absztrakt

Jelen publikációban a szerző bírálóként, előterjesztőként, és bíráló bizottsági tagként gyűjtött tapasztalatait adja közre az egyetemi tanári, MTA doktori és a Bolyai ösztöndíj pályázatok vonatkozásában. Áttekinti a különböző szabályzókban foglalt követelményeket, és rámutat azok teljesítésének nehézségeire. Mindhárom pályázatnál az egyik fontos elvárás a nemzetközi ismertség és elismertség bemutatása. Ezért a szerző azt javasolja, hogy teremtsük meg a kereteket a pályázók segítésére, például kutatói szabadsággal, külföldi publikációs lehetőségekkel, nemzetközi konferenciákra való részvétel lehetőségével, megfelelő nemzetközi (NATO) munkacsoportokba való delegálással, vagy más eszközökkel. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a Bolyai ösztöndíjnak, az egyetemi tanári kinevezésnek, és az MTA doktora cím elérésének egy egymásra épülő, egységes egészet képező folyamatot kell képeznie, mely alulról felfelé építkezik, világos ívű, átlátható, és logikus láncot alkot.

In this paper the author sums up his experience as an evaluator, proposer, reviewer and committee member regarding professorship, doctoral (Doctor of the Hungarian Academy of Science, DSc) and the Bolyai scholarship applications. An overview of the requirements clearly shows the difficulty of performance. All three sets of requirements contain the major demands of an international reputation. The author recommends to create a framework for supporting applicants by different means, such as sabbaticals, international publishing opportunities, opportunities to participate at international conferences, to attend relevant international (NATO) working group, or other means. The author concludes that processes of application for Bolyai scholarship, professorship and DSc title should be built on one another. The processes must form a coherent whole, from the bottom-up, be transparent and show a clear and logical chain.

Kulcsszavak: *MTA doktora, egyetemi tanár, Bolyai ösztöndíj, publikálás, konferenciák ~ Doctor of The Hungarian Academy of Science (DSc), professorship, Bolyai scholarship, publication, conferences*

BEVEZETÉS

A magasan kvalifikált tudományos és oktatói utánpótlás kibontakozásának segítése mindig is egyik legnemesebb feladata volt az idősebb kollegáknak. A kettős juttatás tilalma miatt – ha nem is a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen egészében, de a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon mindenképpen – jelentősen csökkent a vezető oktatók száma. Az elmúlt években (2007 óta) több MTA doktori cím megszerzésére irányuló cselekménynek voltam részese előterjesztőként és bírálóbizottsági tagként; továbbá bírálók Bolyai ösztöndíj pályázatokat, és értékelem az éves beszámolókat (2010 óta). Nem ritkán megessik, hogy egyetemi tanári pályázatok írásakor is fordulnak hozzám oktató kollegák konzultáció céljából (2005 óta). Ezért úgy gondoltam, hogy megosztom a három témakörben készült pályázatokkal kapcsolatos ismereteimet. Jelen publikációval az a célom, hogy összegezzem a fenti kérdéskörökben összegyűlt tapasztalataimat, és kisebb-nagyobb javaslatokat tegyek a folyamatok jobbítására. Szeretném azt is, ha az alábbi dolgozat segítené a fiatalabb kollegák pályázati munkáját.

NÉHÁNY OKTATÓI ÉS TUDOMÁNYOS PÁLYÁZATRÓL

Egyetemi tanári pályázatok¹

Az egyetemi tanári pályázatok általános követelményei között – többek között – az szerepel, hogy a pályázatra összességében maximum 200 pont adható, míg az elérendő minimum 150 pont. A 150 pont a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MFAB) támogatása elnyerésének szükséges, de nem feltétlenül elégséges feltétele.

A hadtudományt illető pontozási szempontok (követelmények)² közül kiemelem – teljesítésük nehézsége okán - a külföldi (nemzetközi) vonatkozásúakat. Ilyenek:

Minimum 5 idegen nyelvű, tudományos folyóiratban megjelent publikáció, ezek közül legalább 2 egyszerzős; rangos külföldi – nemzetközi konferencia szervezése; nemzetközi K+F programokban részvétel; pályázati eredményesség, (pl. nemzetközi kutatási projektvezetés).

Továbbá: felkérések nemzetközi konferencia tisztségekre, plenáris előadásokra; választott rangos tisztségek; nemzetközi tudományos folyóiratnál szerkesztő-bizottsági tagság, megjelenés, elismerések, díjak nemzetközi szakmai fórumon.

Az oktatást illetően: legalább féléves előadás, szeminárium tartása idegen nyelven, külföldi vendégtanári meghívás.

A fenti külföldi vonatkozású értékelési szempontok jelentős részének teljesítése nem kizárólag, és talán nem is elsősorban a pályázótól függ, hanem attól, hogy a pályázónak milyen jellegű a kutatási területe, milyen beosztásban dolgozik, és hogy egyáltalán hozzájut-e ilyen lehetőségekhez.

Úgy gondolom, hogy a nemzetközi ismertség és elismertség követelményeinek teljesítése tekintetében, mindenekelőtt a lehetőségekhez való hozzáférést illetően a potenciális pályázóknak jelentős segítséget kell kapniuk.

A Bolyai ösztöndíjnak, az egyetemi tanári kinevezésnek, az MTA doktora cím elérésének egy egymásra épülő, egységes egésznek képező folyamatot kell képeznie. A követelmények megfogalmazásában a hadtudományi szakembereknek jelentős szerepük van. E követelményeknek alulról felfelé építkező, világos ívű, átlátható, logikus láncot kell alkotniuk, és azt kell meggyőzően mutatniuk, hogy az út teljes egészében bejárható.

¹ A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MFAB) honlapja. Egyetemi tanári pályázat. http://www.mab.hu/web/index.php?option=com_content&view=article&id=431:egyetemi-tanari-palyazat&catid=82:beadvanyok&Itemid=634&lang=hu Letöltve 2013. augusztus 5.

² Egyetemi tanári pályázat véleményezés. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság honlapja, 15. oldal. http://www.mab.hu/web/doc/beadvanyok/EtSzbsz_130507.doc Letöltve 2013. augusztus 5.

Néhány esetben előfordult, hogy kollegák hozzám fordultak egyetemi tanári pályázatuk megírása kapcsán – vagy azért, hogy megnézzék az én 2004-ben benyújtott pályázatomat (ami azért mostanra már elég régi), vagy azért, hogy nézzem át a pályázatukat benyújtás előtt. Itt egy kicsit szeretnék megállni azon a kérdésen, hogy helyes-e, célszerű-e egy idősebb (tapasztaltabb, már egyetemi tanár) kollegát megkérni pályázatunk átnézésére, etikus-e ez.

A helyességet illetően: a pályázók egy része, nem akarván zavarni vagy másnak feladatot generálni, érthető és tapintatos módon ódzkodik attól, hogy egy idősebb kollegától tanácsot kérjen – pedig ebből csak előnye származhat, és biztos vagyok benne, hogy az ilyen kérések az esetek döntő többségében kedvező fogadtatásra lelnek. Egy külső és tapasztaltabb szemlélő minden bizonnyal hasznos észrevételeket tud tenni, bizonyos értelemben a leendő bíráló szemével képes nézni a pályázatot. És ami még igen lényeges: egy ilyen konzultáció teljesen informális, következmények nélküli, és a pályázatot író kollegának teljesen szabad keze van abban, hogy milyen javaslatokat fogad el, és milyeneket nem. Úgy gondolom, hogy ilyen segítségét kérni nemcsak helyes, hanem hasznos is. Itt is igaz az, hogy több szem többet lát.

A konzultáció (pályázat átnézés) etikus voltát illetően: induljunk ki abból, hogy véleményt kérni általában is és az esetek döntő többségében is etikus. Olyan pályázatoknál, ahol többen versengenek (pl. a Bolyai ösztöndíj esetében általában négy pályázatra jut egy elnyerhető ösztöndíj) a pályázó nem tudhatja, hogy a többiek kérnek-e ilyesféle konzultációt. Az a tapasztalatom, hogy nem kevesen kérnek, és aki nem kér, az kisebb hátrányba kerülhet. Mi ennek a hátránynak a tartalma? Nemegyszer tapasztalom, hogy a pályázat a lényegre tekintve jó vagy igen jó, valós eredményeket, megalapozott elképzeléseket tartalmaz – de az összeállítás, a hangsúlyok nem jó helyen vannak, a szerkezet is laza, és a pályázat akár a kiváló tartalom ellenére sem igazán meggyőző. Természetesen a bírálónak a lényegre kell figyelnie és az értékeket kell észrevennie, de nem hiszem, hogy a bírálók teljes mértékben függetleníteni tudják magukat az apróságoktól, és ha ilyeneket, esetleg pontatlanságokat észlelnek, akkor az összbenyomásra feltehetően és többé-kevésbé érthetően kevesebb pontot adnak. Összességében tehát az ilyesféle konzultációban semmilyen etikai problémát nem látok.

Pályázat az MTA doktora tudományos címre

Az MTA doktora tudományos címre (Doctor Academiae Scientiarum Hungaricae, rövidítve: DSc, a továbbiakban: az MTA doktora) történő pályázat benyújtására vonatkozó tájékoztató az MTA honlapján olvasható.³ Erről a webhelyről az MTA IX. Gazdaság és Jogtudományok Osztályra kattintva elérhető az osztály doktori követelményrendszere, továbbá az osztály által elfogadott folyóiratlisták, beleértve a Hadtudományi Bizottság folyóiratlistáját is. Látható, hogy a követelmények teljesítése és azok elvárt módon való bemutatása (beleértve a minimumkövetelményeket) a pályázótól komoly erőfeszítést igényel. Az elmúlt néhány évben az MTA Hadtudományi Bizottsága három pályázó teljesítményét nem ítélte megfelelőnek (kevés pontot adott). Ennek következményeként az MTA IX. osztálya sem támogatta ezeket a pályázatokat. A szóban forgó három pályázat közül kettőnek előterjesztője voltam, és bátran mondhatom, hogy ezek egyáltalán nem voltak esélytelenek, de mindkettőnél gond volt a minimumkövetelmények teljesítésével vagy azok értelmezésével. Ezért azt javaslom, hogy a jövőben minden pályázó keressen a beadás előtt egy vagy akár több (lehetőleg MTA doktora címmel, és lehetőleg Hadtudományi Bizottsági tagsággal rendelkező) kollegát, akivel kellő mélységben konzultálhat a benyújtandó pályázatáról. Célszerű lenne, ha ezt a gondolatot a Hadtudományi Bizottság is támogatná, ezzel mintegy bátorítást adva a pályázni készülő kollegáknak, nevezetesen, hogy a potenciálisan szóba jöhető kollegák a kérésüket korántsem fogják tehernek tekinteni.

³ Tájékoztató Az MTA doktora tudományos címre történő pályázat benyújtásához.

http://www.mta.hu/cikkek/tajekoztato_az_mta_doktora-12563 1 Letöltve: 2013. augusztus 5.

A Hadtudományi Bizottság által kijelölt előterjesztők elektronikus felületen tölthetik le a benyújtott anyagokat, és véleményüket (előterjesztésüket) is ugyanerre a felületre kell feltölteniük. A letöltött anyagok közül a legfontosabbak kiválasztása, azok kinyomtatása, rendezése, továbbá maga a lényegi munka, egy-egy pályázat előterjesztésének elkészítése igen sok munkaórát vesz igénybe. Ehhez képest a pályázóval való, beadás előtti konzultáció néhány órája nem is lenne olyan jelentős időráfordítás, és úgy gondolom, hogy hatékonyan segítené a pályázót az anyagok összekészítésében.

Nemritkán hallani azt a véleményt, hogy az Nemzeti Közzolgálati Egyetemen (de a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon mindenképpen) kevés az MTA doktori címmel rendelkező oktató, és kevés az egyetemi tanár is. Az egyetemi tanári ambíciók teljesülésének egy lehetséges útja az, hogy a kollega először az MTA doktora címet szerzi meg, minthogy az jelentősen megkönnyíti az egyetemi tanári pályázat elkészítését (az MTA doktora cím bizonyítja a tudományos kiválóságot).

Úgy gondolom, helyes lenne valamilyen kereteket létrehozni és a megfelelő formákat megadni ahhoz, hogy támogassuk az MTA doktora címre pályázókat, például kutatói szabadsággal, külföldi publikációs lehetőségekkel, és külföldi konferenciákra való részvétel lehetőségével, vagy megfelelő nemzetközi (NATO) munkacsoportokba való delegálással. A pályázó kollégákat célszerű lenne „helyzetbe hozni”, mindenekelőtt a külföldi ismertség és elismertség tekintetében. Úgy gondolom ugyanis, hogy ezt magától a pályázótól elvárni nem feltétlenül helyes, a pályázónak nem az ügyességével, a nyitott szemmel járással, a jó kommunikációval, azaz a saját menedzselésével kell kitűnnie (ilyen követelmény egyébként sincs), hanem a tudományos teljesítményével. Helyesnek tartanám, ha az arra érdemes kollégák segítése valamilyen szabályozott formában történne, mert ez kiszámíthatóságot és biztonságot adna a pályázóknak, és bizonyos fokú tervezhetőséget az Egyetemnek (karoknak).

Az MTA doktori pályázat bonyolultságát bemutató felsorolom, hogy a pályázónak (vagy kérelmezőnek, ez az MTA Doktori Szabályzat 3.§ (2) bekezdésének szóhasználata) milyen anyagokat kell összeállítania:

- (1) szakmai önéletrajz,
- (2) MTA doktori értekezés,
- (3) a doktori értekezés összefoglalója,
- (4) a tudományos munkásság összefoglalása,
- (5) a tudományos publikációkra való hivatkozások jegyzéke,
- (6) a jelentős publikációk listája,
- (7) a tudományos publikációk jegyzéke az MTMT⁴ nyilvános adatbázis alapján,
- (8) publikációs adatlap,
- (9) a tudományos közlemények áttekintő adatai,
- (10) tudományos közéleti adatlap.

A fenti anyagokat az előterjesztőnek az alábbi előírások alapján kell bírálnia:

- (1) a doktori eljárásokban 2013. szeptember elsejétől alkalmazandó szabályzatok (41 oldal), benne a 3. oldaltól az MTA Doktori Szabályzata⁵;
- (2) ügyrend az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának az MTA Doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban való közreműködéséről (101 oldal)⁶,
- (3) ügyrend az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága közreműködéséről az MTA doktora tudományos cím megszerzéséért indított eljárásban (8 oldal, hatályos 2013. szeptember 1-től)⁷;

⁴ Magyar Tudományos Művek Tára. <https://www.mtmt.hu> Letöltve: 2013. augusztus 5.

⁵ http://mta.hu/data/cikk/12/28/61/cikk_122861/doktori.pdf Letöltve: 2013. augusztus 5.

⁶ http://mta.hu/data/cikk/12/14/51/cikk_121451/IX.pdf Letöltve: 2013. augusztus 5.

⁷ http://www.mtahtb.zmne.hu/PDF/HB_doktori_ugyrend.pdf Letöltve: 2013. augusztus 5.

(4) a Hadtudományi Bizottság speciális MTA doktori követelményei (16 oldal)⁸, továbbá;

(5) az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya követelményei a doktori műre és a tézisekre vonatkozóan (12 oldal)⁹.

A fenti öt szabályzó összesen 178 oldalt tesz ki, amelynek egyes részeit az előterjesztőnek igen alaposan, szinte betűről-betűre el kell olvasnia, megértenie, és alkalmaznia. Más részeket elegendő csupán elolvasni az általános kép megértéséhez. Szeretném hozzátenni, hogy a fenti szabályzók szinte folyamatosan (1-2-3 évente) frissülnek, jellemzően és általában a magasabb követelménytámasztás irányába. Hozzáteszem még azt is, hogy az előterjesztőnek egyáltalán nem könnyű kiigazodnia a különböző, a szándékok szerint egybevágo előírásokban, a pontozási szempontokban és az egyes táblázatokban.

A fenti öt szabályzó kigyűjtésével két célom volt:

- Az egyik, hogy az MTA doktora cím megszerzésére törekvő kollegák lássák ezeket a szabályzókat, és azt ajánlanám nekik, hogy ezeket igen alaposan tanulmányozzák, és ítélik meg saját maguk, hogy várhatóan milyen eséllyel pályázhatnak a cím megszerzésére. Különösen felhívnam szíves figyelmüket a minimumkövetelmények teljesítésére.
- A másik célom az volt, hogy javaslatot tegyek: az MTA doktori követelményrendszert érdemes lenne összehasonlítani a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság egyetemi tanári követelményrendszerével. Úgy gondolom, hogy ez a korántsem kis munka viszonylag egzakt módon, számokkal, táblázatok szerkesztésével elvégezhető, és az eredmény várhatóan több mindent megmutatna. Igazolhatná (vagy cáfolhatná) azt a becslésemet, hogy ez a két követelményrendszer minőségileg és tartalmában nagyon is hasonlít egymásra, és az eltérések jelentős része mennyiségi. Egy ilyen elemzés jól áttekinthető képet adna az egyetemi tanári kinevezésre és az MTA doktori címre pályázó oktatóknak, segítené az önértékelést, és felvázolná a fenti törekvések eléréséhez vezető lehetséges útvonalakat.

Bolyai ösztöndíj¹⁰

A Bolyai ösztöndíj fontosságának bemutatásához idézem Glatz Ferencnek, az MTA volt elnökének egy nyilatkozatát¹¹ 2000-ből: „A Bolyai-ösztöndíj az akadémiai doktori réteg (jelenleg mintegy 2300 fő) *utánpótlását jelenti* és összeköti a *lokális autonómiák* által adott PhD-végzettséggel rendelkező fiatal kutatókat az *országos (nemzeti) autonómiával*, az Akadémiával.

Megállapítható, hogy a Bolyai ösztöndíj jól illeszkedik a hazai ösztöndíjak láncolatába (Békésy, Magyary, Bolyai, Széchenyi) és betölti szerepét a tudományos utánpótlás képzésében (PhD, MTA doktora cím, MTA levelező ill. rendes tagja).

A Bolyai-ösztöndíj *hidat képez* az országos autonómiában döntő szerepet játszó akadémiai doktorok, akadémikusok és a fiatal kutatói generáció között. Biztosítani kívánja a tudományban a különböző generációk együttműködését és együttgondolkodását.”¹²

A Bolyai ösztöndíj pályázatoknak két bírálója van, egy bíráló maximum 50 ponttal értékelheti a pályázatot. Ez az alábbi módon tevődik össze: (1) A pályázó tudományos eredményeinek értékelése publikációk, szabadalom, ill. alkotás alapján, adható pontszám 0-10 pont. (2) A pályázó tudományos eredményeinek hatása, adható pontszám 0-10 pont. (3) A

⁸ http://www.mtahtb.zmne.hu/PDF/2_sz_mell_HB_spec_doktori%20elfogadott_12_10_08.pdf Letöltve: 2013. augusztus 5.

⁹ http://www.mtahtb.zmne.hu/PDF/1_sz_mell_IX_O_Dokt_kov_DT.pdf Letöltve: 2013. augusztus 5.

¹⁰ http://mta.hu/cikkek/?node_id=22421 Letöltve: 2013. augusztus 5.

¹¹ <http://mta.hu/cikkek/bolyai-osztondij-126361> Letöltve: 2013. augusztus 5.

¹² A dőlt betűs kiemelések a 10. sz. lábjegyzetben szereplő MTA honlapról vannak.

tervezett kutatómunkát illetően: a pályázó előzetes kutatási eredményei a kutatási témakörben, adható pontszám: 0-5 pont; időszerűsége, adható pontszám: 0-5 pont; kidolgozottsága, adható pontszám: 0-5 pont; kivitelezhetősége az ösztöndíj időtartama alatt, adható pontszám: 0-5 pont; összesen 20 pont. (4) A pályázó személyének értékelése összbenyomás alapján, adható pontszám: 0-10 pont. Látható, hogy az összbenyomás alapján adható pontszám az összes adható pontszám 20%-át teszi ki – ez bizony nem kevés, az egyetemi tanári és az MTA doktori pályázatoknál ilyen szempont nincsen.

A pontozással kapcsolatban megemlítem még, hogy az MTA IX. osztály Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Szakértői Kollégiumának bírálói számára kiadott pontozási segédlet is komoly hangsúlyt helyez a külföldi vonatkozásokra. Ilyenek: minősített nemzetközi publikáció és nemzetközi konferencia megmérettetés, nemzetközi hivatkozások, nemzetközileg is újdonságnak számító, nemzetközi kutatásokkal szinkronban lévő, nemzetközileg is jelentős eredmény esélye.

A Bolyai ösztöndíj pályázat – a várható sikeresség, azaz a pályázat elnyerése szempontjából is – jelentősen különbözik az egyetemi tanári és az MTA doktori pályázatoktól. Az utóbbiaknak ugyanis „csak” a bírálók szűrőjén kell átmenniük, továbbá, ezen pályázatok eredményessége az esetek döntő többségében nem függ más pályázatoktól. A Bolyai pályázatoknál – minthogy ezek versengenek - általában az adott évben benyújtott egy, esetleg két legjobb, azaz legmagasabban pontozott pályázat nyer. Így elképzelhető, hogy valamelyik évben több igen színvonalas pályázatból is kiesik néhány, míg egy másik évben kevesebb jó pályázat érkezik be, és alacsonyabb pontszámmal is el lehet nyerni az ösztöndíjat. Ennélfogva logikus, helyes, és javasolható, ha egy valamelyik évben sikertelen pályázó a következő évben, években is pályázik, hiszen az adott évben az adott mezőnyben kell a legjobbnak vagy második legjobbnak lenni.

ÖSSZEGZÉS

Összegeztem tapasztalataimat, és igyekeztem javaslatokat tenni az eredményesebb pályázatírás céljából. Javaslataim lényege, hogy helyes lenne olyan kereteket és feltételeket teremteni, amelyek hatékonyan segítik a pályázati munkát. Ennek egyik fő eleme, hogy mind a három pályázatnál igen lényeges a külföldi ismertség és elismertség, a kutatások nemzetközi hatása, ezért a pályázó kollegák publikációinak külföldi megjelenését, külföldi konferenciákon való részvételét segíteni kell. További támpontokat adhat a pályázóknak, hogy áttekinttem az egyes pályázatok fontosabb bírálati szempontjait. A fiatalabb kollegáknak egészében és részleteiben is ismerniük kell ezeket a szempontokat, az eredményes pályázatokhoz vezető utakat, és biztatást kell kapniuk, hogy ezek az utak nyitottak, átláthatóak, járhatóak, és ezeket érdemes is bejárniuk. Mert hajózni kell. Navigare necesse est.

Felhasznált irodalom

- [1] Tájékoztató az MTA doktora tudományos címre történő pályázat benyújtásához. Az MTA honlapja.
http://mta.hu/cikkek/tajekoztato_az_mta_doktora-125631 Letöltve: 2013. augusztus 5.
- [2] Egyetemi tanári pályázat. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság honlapja.
http://www.mab.hu/web/index.php?option=com_content&view=article&id=431:egyete-mi-tanari-palyazat&catid=82:beadvanyok&Itemid=634&lang=hu
Letöltve: 2013. augusztus 5.

- [3] A Magyar Tudományos Akadémia Doktori Szabályzata
[http://mta.hu/data/cikk/12/28/61/cikk_122861/doktori_szabalyzat_modositasokkal_egyseg_szerkben_20111206_\(2\).pdf](http://mta.hu/data/cikk/12/28/61/cikk_122861/doktori_szabalyzat_modositasokkal_egyseg_szerkben_20111206_(2).pdf) Letöltve: 2013. augusztus 5.
- [4] A Bolyai ösztöndíj. http://mta.hu/cikkek/?node_id=22421 Letöltve: 2013. augusztus 5.